

Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: AUŠRINĖ (ir VAKARINĖ)

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnio objektas – deivė Aušrinė, Aušrinė žvaigždė baltų religijoje ir mitologijoje. Tikslas – remiantis šaltiniais (šiuo atveju – bene vien tautosaka) bei tyrinėtojų darbais, apžvelgti mitinį Aušrinės įvaizdį ir su Aušrinė žvaigžde susijusius tikėjimus bei papročius. Straipsnis seka ankstesnius, skirtus žvaigždei, meteorui bei kometai baltų mitologijoje. Metodai – aprašomasis, struktūrinis ir iš dalies lyginamasis. Išvados: nors istoriniuose šaltiniuose neminama, Aušrinė baltų religijoje, mitologijoje bei papročiuose vaidina gana svarbų vaidmenį. Iš kai kurių dainuojamosios, sakinės bei smulkiosios tautosakos žinių atkuriamas gana ryškus suasmenintos Aušrinės – deivės Aušrinės vaizdinys.

Prasminiai žodžiai: Aušrinė, dangiškoji šeima, dangaus šviesuliai, baltų mitologija

Žvaigžde laikoma planeta Venera lietuvių vadinama: *Aušražvaigždė, Aušrinė (žvaigždė), Aūšrinė, Aušrinėlis, Aušrinukė, Aušros žvaigždė, Aušrinė žvaigždė, Rytinė, Rytmetinė, Rykmetinė (žvaigždė), Rytų žvaigždė, taip pat Vakarė, Vakarinė (žvaigždė), Vakarų žvaigždė* LKŽ1, 513,

LKŽ17, 990, 996; LKŽ20, 1023; VskDŠG, 20; VskŽK, 333.

Tyrinėtojai linkę manyti, kad Aušrinė ir Vakarinė lietuvių tradicijoje laikytos skirtingomis žvaigždėmis. J. Balys: „Mūsų liaudies Aušrinę ir Vakarinę laiko dviem atskiram žvaigždėm“ BITD, 15; P. Dundulienė: „Žiloje senovėje Aušrinę ir Vakarinę žmonės laikė dviem skirtingomis žvaigždėmis“ DndK, 47; J. Vaiškūnas: „Dar ir dabar tik nedaugelis žino, kad Aušrinė ir Vakarinė yra vienas ir tas pats šviesulys“ VskDŠG, 20; (VskŽK, 333). Tačiau originaliuose tekstuose suasmenintos jos, kaip matysime, nuolat gretinamos, o kitąsyk atstoja ir keičia viena kitą ar net yra tiesiog tapatinamos, pavyzdžiui: *Aušrinė rytą ilgiausia matyt i vakarė pirmiausia pasirodo* (Geistarai, Vilkaviškio r.) LKŽ1, 513; *Tamsi naktis jau sutemo, Aušros žvaigždė patekėjo* (iš M. Slančiausko surinktos tautosakos) LKŽ20, 1034; *Vakarinė ir Aušrinė – itoj pati* (Armoniškės, Varanavo r., Gardino sr., Baltarusija) LKŽ17, 996. Užtat laikyti Aušrinę ir Vakarinę griežtai skirtingomis žvaigždėmis, o juolab skirtingais lietuvių mitologijos personažais negalima.

Istoriniai šaltiniai apie lietuvių deivę Aušrinę tyli, ir sužinome apie ją tik iš **tautosakos**. Ar ne pirmąsyk ją aptinkame L. Rėzos surinktose „Lietuvių liaudies dainose“ (1825 m.), būtent:

1) „Mėnesio svodba“: *Mėnuo saulužę vedė / Pirmą pavasarėlį. // Saulužė anksti kėlės, / Mėnužis atsiskyrė. // Mėnuo viens vaikštinėjo, / Aušrinę pamylėjo. // Perkūns, didžiai supykęs, / Jį kardu perdalijo. // Ko saulužės atsi-skyrei? / Aušrinę pamylėjai? / Viens naktį vaikštinėjai?*

RzD1, 93: Nr. 27; Klvd, 334: Nr. 140; Ltvn, 180: Nr. 12; LTsR, 48; LTs1, 175: Nr. 186; (LM1, 410; MŽISD, 133; DndPL, 129)

2) „Aušrinė“: *Aušrinė svodbą kėlė, / Perkūns pro var-tus įjojo, / Ažuolą žalią parmušė. // Ažuolo kraujis var-vėdams, / Apšlakstė mano drabužius, / Apšlakstė vaini-kėlį. // Saulės dukrytė verkiant / Surinko tris metelius / Pavytusius lapelius...* RzD1, 221: Nr. 62; Klvd, 334: Nr. 141; LTsR, 49;

LTs1, 176: Nr. 187; (DndPL, 129)

3) „Saulė“: *...Miela Saulyte, Dievo dukryte, / Kas ry-tais vakarėliais / Prakūrė tau ugnelę? / Tau klojo patalėlį? // Aušrinė, Vakarinė: / Aušrinė ugnį prakūrė, / Vakarinė patalą klojo...* RzD1, 283: Nr. 78; Klvd, 335: Nr. 144; LTsR, 51; LTs1,

177: Nr. 188

4) „Avatė prapuolusi“: *O vakar vakaraty / Prapuolė mano avatė. / Ai, kas gelbės ieškoti / Mano vienturtę avatę? // Išėjau pas Aušrinę, / Aušrinė atsiliepė: / „Aš anksti ryt Saulelei / Turiu prakurti ugnelę“. // Išėjau pas Vakarinę, / Vakarinė atsiliepė: / „Aš vakarais Saulelei / Turiu klot patalėlį“...* RzD1, 291: Nr. 81; Klvd, 334–335: Nr. 142;

(KprBF, 131); LTsR, 50; LTs1, 177: Nr. 189

Aušrinė čia pasirodo dviejuose mitiniuose kontekstuose. Pirmą – dangiškoje vestuvėse (Mėnulio su Saule arba savo), dalyvaujant Perkūnui. Antrojeje iš pateiktų dainų paminėta Saulės dukrytė, matyt, yra ta pati Aušrinė, juoba kad žvaigždės apskritai, kai jos personifikuojamos, laikomos Mėnulio ir Saulės vaikais: pasak J. Balio, „Plačiai mūsų liaudyje yra randamas tikėjimas, kad Saulė ir Mėnulis sudaro vedusių porą: Mėnulis yra vyras, Saulė – žmona. Jų dukterė yra Aušrinė, o kartais sakoma, kad ir visos žvaigždės esą jų vaikai“ BITD, 8; panašiai A. Vyšniauskaitės duomenimis, liaudyje dažnai „teigiama, kad *Saulė ir Mėnulis yra vyras ir žmona, jie*

labai dažnai pykstasi. O jų duktė yra Aušrinė“^{VšnsPP, 120; (DndPL, 128)}¹

Añtra – Aušrinė pasirodo kaip Saulės patarnautoja, ryte prakurianti jai ugnį, o vakare, Vakarinės vardu, klojanti patalą. Beje, ir kitose lietuvių dainose patalą kloja būtent duktė motinai, ir dargi panašiomis aplinkybėmis – atsakydama talkinti prašytojui: ...Šėkelis pavyto / Žirgelis sužvingo: / Vai, ar negirdėjai, / Mano mergužėle? // Girdėte girdėjau – / Laiko neturėjau: / Senai motinėlei / Patalėlį klojau^{BsOD2, 67: Nr. 246}, o tai netiesiogiai patvirtina ir ketvirtosios iš pateiktųjų dainos autentiškumą, ir Aušrinę esant Saulės dukrą. Straipsnyje „Apie lietuvių liaudies poeziją“ L. Rėza dar pateikia vokiškai užrašytą lietuvių liaudies dainos falsifikatą, kuris tačiau įdomus tuo, kad liudija Aušrinę galėjus būti įsivaizduojama (nes falsifikavimas vis dėlto remiasi atitinkamais vaizdiniais) dainuojančia ir skambinančia (kanklėmis?); pagal pažodinią vertimą į lietuvių kalbą: „Kas dainuos devynias dienas, / Mums grojant ir šokant? / Aušrine, tu moki dainuoti, / Tau tai pavyks, / Skambant tavo stygomis, / Aidą atmuša visi miškai“^{RzD2, 347}. Vienoje latvių pasakoje ir tikrai Saulės meita nākusi dziedādama pār jūru „Saulės dukra atėjo dainuodama per jūrą“^{ŠmLPT7, 14: Nr. 1.2}

Didelį įspūdį L. Rėzos dainos padarė T. Narbutui, kuris tačiau, jas savo „Lietuvių mitologijoje“ (1835 m.) perspausdinęs ir aptaręs, jokių įdomesnių išvadų nepadarė^{NrbLM, 187–193}; taip pat A. Kirkorui^{KprBF, 131}, P. Kukolnikui^{LM1, 237} ir kt. Nors vėliau L. Rėzos pateiktų dainų autentiškumu buvo abejojama, manoma jas, ar bent kai kurias iš jų, esant pramanytas (taip, pavyzdžiui, teigė A. Briukneris^{LM1, 490}) arba latvių kuršininkų kilmės (A. R. Niemis, J. Balys ir kiti^{NmLR, 297–300; BIR1, 23–24; BIR2, 179; LrkP, 129–134}), vis dėlto, A. Jonyno žodžiais, „jose atsispindi kai kurie lietuvių mitologijos elementai, siekią labai senus laikus“^{LTs1, 19}. O panašius Aušrinės santykius su Mėnuliu ir Saule aptinkame neabejojamo autentiškumo tiek sakytinėje, tiek dainuojamojoje lietuvių tautosakoje (nekalbant apie plačias paraleles artimose ir tolimose tradicijose^{LrkP, 131–134; ИвнТпрСЯМ, 136; HdrMDL, 25–36; КрпНЗН, 75–77}). Štai J. Balio pateikti „pora prozinių užrašymų iš naujųjų laikų [tarpukario]: a) *Pasakoja, kad kitados Saulė ir Mėnuo labai gerai gyveno. Jie eidavo drauge pasivaikščioti ir viens kitą mylėjo. Vieną kartą Mėnuo išėjo pasivaikščioti vienas ir susitiko Aušrinę. Saulė ant Mėnulio labai užpyko, todėl vos Mėnulis pasirodo, Saulė pasislepia* (Dusetos); b) *Šiaip jie gyvena geru, bet kai Mėnulis pradeda vilioti Aušrinę, Saulė supyksta ir jį apleidžia. Jis vienas likęs klaidžioja visą tamsią naktį* (Aukštadvaris)“^{BITD, 9}; be to, „Viename užrašyme iš Aluntos apyl. sakoma: *Vakarinė Saulei patalą kloja ir laškon guldo. Naktį Saulė miega, Aušra [Aušrinė?]*

jai paslūgavoja ir patalą atkloja. Aušrinė Saulę budina iš miego, sakydama: „Gana tau, močiut, miegot, metas keltis“. Tada Saulė kelias ir sako: „Jau čėsas keltis, – matai, kaip Mėnesėlis pavargo, net išblyško“. Deja, – apgailėtauja J. Balys, – šio užrašo autorius mokytojas yra tautosakos dalykuose nelabai patikimas, tad galėjo ir savo ‘pagražinimų’ pridėti“^{BITD, 15}. Vis dėlto mums svarbiausia, kad po visais „pagražinimais“ tebebūtų matyti tikras mitinis turinys. Vėlgi pasak J. Balio, „Kai kurios mūsų dainos prasideda labai įdomiai: *Oi teka bėga Vakarinė žvaigždėlė, / Visų žvaigždelių pasikviesdama. / O tik ji nekvietė tamsiojo (šviesiojo) Mėnulio...*“ (užr. Seirijuose 1937 m.)^{BIR1, 26: Nr. 9; BILTS1, 101; BILKŠ, 10; (DndPL, 130)}. Arba štai Valkininkuose 1936 m. užrašyta daina: *Vakarinė žvaigždėlė / Visą dangų išvaikščiojo: / Visą dangų išvaikščiojo / Ir pas Mėnulį sustojo. / Oi Mėnuli, oi tėveli, / Aš šią naktį tai dėl tavęs; / Aš šią naktį tai dėl tavęs, / O jau rytoj dėl Saulelės...*^{BILTS1, 100; (DndK, 74; DndPL, 130)} (pažymėtina, jog Vakarinė čia į Mėnulį kreipiasi „tėveli“, taigi yra jo dukterė). Daina žinoma ir Rytų Lietuvoje, kur Vakarinės vietoje eina Ryto žvaigždė, taigi Aušrinė: *Toj žvaigždėlė rytmetėlė / Visų dangų išvaikščiojo; / Visų dangų išvaikščiojo, / Prie mėnulio sustojo: / Oi, mėnuli, mėnulėli, / Oi aš nūnai tai prie tavį; / Oi aš nūnai tai prie tavį, / O jau rytoj prie saulalės*^{TD4, 133: Nr. 344; LTsR, 47}. Trečiosios ir ketvirtosios iš pradžioje pateiktų dainų vaizdiniais atliepia posmas, užrašytas Klabinų k., Aluntos v.: *Vakarinia lovų kloja, / A Aušrinia Saula kėla, / Kai Saulutia miega, / Mėnuo pilniavoja*^{BIR1, 24}. O vienoje Z. Slaviūno pateiktoje sutartinėje Aušrinė Saulei renka vietą (praleidžiant priegiesmį *dobiliau* ir pakartojimus): *...Saulelė tekėjo... Žvaigždėlės lydėjo... Atsigrįžk, Saulele... Beg visos žvaigždėlės... Visos, kaip ne visos... Da vienos nėra... Žvaigždėlės rytinės... Kur buvai, žvaigždele... Kur tu uliavojai...Buvau, ašan buvau... Rinkau Saulei vietele...*^{SlvS2, Nr. 845; LTs1, 297–298: Nr. 302; (DndK, 71)}

Iš **tyrinėtojų**, išryškinant deivės Aušrinės įvaizdį, bene daugiausiai nuveikė A. J. Greimas. Jo manymu, pirmoji iš pradžioje pateiktų L. Rėzos dainų „vaizduoja lyg ir meilės istorijos epilogą. O prasideda jinai, turbūt, su Aušrinės gimimu. Viename pasakojime Mėnuo aiškinasi, kodėl jis dvi nakti ir dvi dieni ant dangaus nepatekėjęs: *O tei del to, ... kad ant svieta tokioj ir tokioj karalystėj iš biedno stono užgimė tokia graži panelė, kaip dar ant svieta niekur niekados negimė. Ir aš todėl teip užsižiūrėjau ing aną ir todėl neužtekėjau* [DvPSO, 204: Nr. 60]. Kitame tekste jau ne Mėnuo, o Saulė, *nežibėjusi par tris dienas, pasiaiškina: Graži karalaitė užgimė, ir aš užsižiūrėjau minučikę* [DvPSO, 88: Nr. 13], arba, kitame variante, *Vidury marių yra mergiotė, vardu Alena. Ana ažu mani daug gražesna ir*

skaistesna, tai aš ažižiūrėjau ir nepaspėjau tris dienas užtekėt [L_{TR} 10a/68]. Visi šie tekstai sutinka dėl vieno dalyko: naujai atsiradusi mergina yra grožio karalaitė [...]. Dar vienas variantas klausimą stato kiek kitaip, jam rūpi, kodėl saulė išvis nusileidžia vakarais. Atsakymas: *Delto, kad mariose yra kita merga už mane galingesnė. Kai ji vakare išsikelia iš marių, aš tada turiu nusileisti* [L_{TR} 10b/157]. Matome, kaip, iš vieno varianto pereinant prie kito, mūsų gražuolės portretas pamažu išryškėja: ‘graži panelė’ virsta į ‘gražią karalaitę’, ‘gražesnę ir skaistesnę’ už Saulę; ši marių karalaitė pasirodo esanti net galingesnė už Saulę, dar daugiau – ji dangaus skliaute manifestuojasi naktinio švytulinio pavidalu. Mums atrodo, kad taip aprašytos Marių mergos identifikacija su Aušrine yra neabejotina^{G_{mmTAB}, 131–132} (atitinkama pasaka žinoma latvių ^{Š_{mLPT7}, 68–70: Nr. 1.22}). Remdamasis originalia lietuviška pasaka „Saulė ir vėjų motina“, 1889 m. užrašyta Skujinės k., Kauno aps. (joje minima *pana ant marių salos, turi dvarą, su tokiais plaukais, kaip saulė, kad net vienas tos „panos“ plaukas atspįsta iš marių... kaip žvaigždė didžiausia*, o herojui patariama: *Užsisėsk ant jos, kaip ant arklio, apsvyniok plaukus ant rankų. Ji sakys: „Leisk mane! Kad neleisi, prapuls žemė, pasidarys marės“*). Sakyk: „Aš ant tavęs išplauksiu“; taip pat minimas tos *panos bulius su trimis karviams*, kuris kas vakarą plaukia *par mares į aną pusę*, o pabalnotas virsta arkliu, kuriuo galima joti *marėmis geriau, kaip žeme*, ir kuris galiausiai pasirodo besas „panos“ užkerėtas brolis ^{D_{vPSO}, 309–313: Nr. 99}), taip pat kai kuriomis „rasą“ menančiomis mįslėmis (kaip antai: *Varė pana tulukus [teliukus] ir pametė raktukus. Mėnuo rado, saulė pakavojo; Ganė pana teliukus ir pametė rakčiukus. Kai saulė užtekėjo, rakčiukai atsirado* ^{L_{Ts5}, 464: Nr. 5513, 5514}), A. J. Greimas daro išvadą Aušrinę turėjus savo bandą ir galėjus pasireikšti „jūros kumelės“ pavidalu; galų gale, pasak jo, įvairios deivės Aušrinės apraiškos atitinkančios skirtingus elementus, ar sferas: antropomorfiškas pavidalas, „merga“ – žemė, žvaigždė – dangų (orą), kumelė – vandenį ^{G_{mmTAB}, 135–138}. Negana to, „Aušrinė yra, lietuviškos mitologijos rėmuose, du kartu gimstanti dievaitė – pirmąjį kartą marių gelmėse, nelyginant iš jūros putos kilusi Afroditė, o antrąjį kartą savo spindėjimu pasirodanti dangiška dievų pasaulyje“ ^{G_{mmTAB}, 241}.

Gal paminėtinas ryšium su Greimo išvalgomis ir priežodis (užrašytas vieninteliu variantu) *Kai aušrinė sykiu su saule užtekės, tai jautis žolės priės*; priežodis paaiškintas, esą „Senovėje laiką sprendavo iš žvaigždžių“ ^{L_{PPI}, 246: Nr. 886; L_{Ts5}, 380: Nr. 5281} (žr. žemiau), bet jame vėlgi matome kartu Aušrinę (juoba atitinkamam santykiu su Saule) ir jautį.

Greimo rekonstrukcijas lyginamąja prasme patvirtina atitinkami rusų pasakų vaizdiniai. Vienos pasakos herojus Jonas Jautaitis (*Иван Быкович*) svetimoje karalystėje pagrobia tokią „auksaplaukę karalaitę“ (*царицу золотые кудри*; „karaliene“ versti netinka, nes herojus plaukia jai pirštis ir galiausiai ją veda): *Вот плывут они день другой; вдруг ей сделалось грустно, тяжело – ударила себе в грудь, обратилась звездой и улетела на небо* „Štai plaukia jie dieną kitą; staiga jai pasidarė gaudu, slogu – trenkė sau į krūtinę, pavirto žvaigžde ir nulėkė į dangų“; tuomet vienas iš Jono Jautaičio nepaprastų pagalbininkų *сделался сам звездой, полетел на небо и стал считать звезды; одну нашел лишнюю и ну толкать ее! Сорвалась звездочка с своего места, быстро покатилась по небу, упала на корабль и обернулась царицею золотые кудри* „pats pasivertė žvaigžde, nulėkė į dangų ir ėmėsi skaičiuoti žvaigždes; viena rado per daug ir kad ims ją stumti! Nutrūko žvaigždė iš savo vietos, greitai nuriedėjo dangumi, nukrito į laivą ir pavirto auksaplauke karalaitė“ ^{A_{ФНРС1}, 235: Nr. 137}. Čia ir jautis (herojus – jaučio sūnus), ir marios (plaukia laivu iš tolimos karalystės), ir karalaitė aukso spalvos plaukais, pavirstanti žvaigžde ir vėl atvirstanti karalaitė. Kitoje pasakoje ji, vardu Neatsižiūrimoji Gražuolė (*Ненаглядная Красота*), gyvena *в золотом царстве, по конец свету белого, где солнышко восходит* „aukso karalystėje už baltojo pasaulio krašto, kur saulelė teka“; arba štai *приезжает он на край света, где красное солнышко из синя моря восходит. Смотрит, а по синю морю плывет Василиса-царевна в серебряной лодочке, золотым веслом попихается* „atvyksta jis [herojus] į pasaulio kraštą, kur skaisti saulelė iš mėlynujų marių pateka. Žiūri, o mėlynosiomis mariomis plaukia karalaitė Vasilisa sidabrinio laiveliu, aukso irklu pasiirdama“ (šiap jau „karalaitė Vasilisa“ yra pleonazmas, nes pats Vasilisos vardas pažodžiui reiškia „Karalaitė“, gr. βασιλίσσα); kitame pasakos variante ji pavadinta *царевна Елена-краса, золотая коса* „karalaitė gražuolė Elena, aukso kasa“ ^{A_{ФНРС1}, 362–363: Nr. 157; 425, 505: Nr. 169}. Čia dar ir jauno mėnulio „sidabrinis laivelis“, tas pat, kuriuo Saulė plaukia per požeminius nakties vandenį. Pagaliau dar vienoje pasakoje ji pavadinama *Марья Моревна, прекрасная королева* „skaisčiausioji karalaitė Maria Mariūtė“ ^{A_{ФНРС1}, 377: Nr. 159}, t.y. Maria Mariūs (Jūros) dukra, tiesiogiai susiejant Marijos vardo trumpinį *Марья* (lie. *Marià*) su jūros pavadinimu *море* (lie. *marià, mārė*). Dėl aptartų lietuviškųjų ir rusiškųjų pasakų vaizdinių tarpusavio ryšio (skolinimosi ar substratinės giminystės) nesiimsime spręsti.

M. Gimbutienė irgi pritarė Greimo rekonstrukcijoms ir dar pateikė mįslę (užr. 1935 m. Rimšėje, Ignalinos r.),

kurioje Aušrinė stačiai pasirodo kaip panelė, sėdinti danguje ant aukso krėslo, o kartu su ja vėlgi minima rasa: *Aušta dienele, danguj rasele. Sėdi panelė ant aukso krėslelio* ^{GmbB, 165; GmbDD, 111; (GmbBM8, 34)}. Greimo rekonstrukcijas, nors ne visai aiškiai perpasakodama, pripažino ir P. Dundulienė ^{DndK, 48, 49; DndPL, 139–140, 141–142}.

Verta atsižvelgti dar į tokias „rasą“ menančias ir matyt, Aušrinę turinčias omenų mįsles: *Panelė karolius pabėrė; Mergelė, į pirtį eidama, karolius paberia, o išeidama susirenka; Vaikščiojo mergelė po pievą ir išbarstė perlus, Mėnulis matė, niekam nesakė, Saulė kėlė ir surinko; Vaikščiojo panelė po pievelę ir išbarstė aukso perlus. Mėnuo matė – nepasakė, saulė kėlėsi ir surinko; Ėjo panelė, pametė perlus. Mėnulis matė, bet nesakė, o saulė surinko; Ėjo naktį, pametė sidabro sagtį, mėnulis rado, saulė pagavo* ^{LTs5, 463: Nr. 5505, 5506, 5510, 5511; GrgLLM, 18: Nr. 79, 77; BISLK, 87: Nr. 30, 31; Ėjo panelė per lieptus ir pateriojo raktus. Mėnas pažibino, Saulele pagavo} ^{Dvn68, 373: Nr. 71} ir pan.

Prielaidą čia esant Aušrinę iš dalies patvirtina atitinkami mįslių vaizdiniai, aptinkami baltarusių dainoje, XIX a. viduryje užrašytoje (nelabai taisyklingai) buvusioje Vilniaus gubernijoje: *Пара, жонки, дамой ици, пацэрапа Зара ключи / Кала пастаці идучи а з Месяцом гуляючи / А с Соунинькам и гуляючи / А узойдзице ясне зорки, азнайдзице ключи дзвонки...* „Laikas, moterys, namo eiti, pametė Aušra (Aušrinė?) raktus, / Palei barą eidama, su Mėnuliu vaikštinėdama, / Su Saulele vaikštinėdama, / Patekėkit, šviesios žvaigždės, raskit skambius raktelius“

(Aušrinę čia esant leidžia įtarti tai, kad blr. *зара* „aušra“, *Зараница* „Aušrinė“ ir *зорка* „žvaigždė“ yra tos pat šaknies žodžiai, skiriami vien priesagomis, o Aušra ir Aušrinė neretai netgi suplakamos į vieną dvigubų vardu *Зара-Зараница* ar pan. ^{БМ, 181–182}; juoba kad Aušra su Aušrine iš dalies painiojamos ir lietuvių mitologijoje). Kaip matyti, daina patvirtina ir dviprasmiškus Mėnulio santykius su Aušrine ir Saule. Galima net būtų spėti, kad pradžioje minėtos lietuvių mitologinės dainos ir mįslės yra vientiso mitinio pasakojimo skeveldros, kurių pirmąsias vienovės atšvaitas kaip tik ir išliko šioje baltarusių dainoje. (Rusų mįslės irgi patvirtina čia pasirodant būtent Aušrinę: *Заря заряница, красная девица, к (по) (круг) церкви (по миру) ходила, ключи обронула, месяц видел, солнце скрало* „Aušra aušrinė (Aušrinė), graži (raudona) mergelė, į (po) (aplink) cerkvę ėjo (po pasaulį vaikštinėjo), raktus pametė, mėnuo matė, saulė pavogė“; *Заря заряница, красная девица, по лесу ходила, ключи обронула, месяц видел – не сказал, солнце увидало – подняло* „Aušra aušrinė, graži (raudona) mergelė, po mišką vaikštinėjo, raktus pametė, mėnuo matė – nepasakė, saulė pamatė – pakėlė“; *Заря заряница, красная девица,*

врата заперала, по полю гуляла, ключи потеряла, месяц видел, солнце скрало „Aušra aušrinė, graži (raudona) mergelė, vartus užrakino, po lauką vaikštinėjo, raktus pametė, mėnuo matė, saulė pavogė“ ir pan. ^{ХдВЗ, 99: Nr. 1178.а, в, д; (Дл4, 628)}.)

Aušrinę primenanti mergelė minima ir kai kuriose kitose pasakose, kaip antai 1886 m. užrašytoje Raseinių apylinkėse, kurioje saulei leidžiantis iš marių iškilo, saulės spindulius gaudydama, *pana tokia graži*, toliau pavadinta *saulės mergaitė* ^{DvPSO, 78: Nr. 8}; o štai kitoje (ATU 707), užrašytoje Tilžėje 1868 m., karalius sutinka *merga[i]tę su a[u]ksa plaukais*, kurią veda, ir paskui, *karalienei dukrytę ja[u]ną, gražią, kai sa[u]lės dukterį, susilaukus*, ši dargi pasirodo turinti *tris a[u]ksa žvaigždes už ausies* ^{BsLP11, 200–202; (VIVA, 120)}. Auksaplaukė *karalienė*, pagimdžiusi dukrą, gražią kaip *saulės dukterį*, akivaizdžiai yra pati Saulė, vadinasi, žvaigždėmis pasipuošusi karalienės Saulės dukra yra karalaitė. O antrojoje iš pradžioj pateiktų Rėzos dainų, kaip matėme, „Saulės dukrytė“ pavadinta Aušrinė. Taigi Aušrinė yra „karalaitė“ (pažymėtina, kad Aušrinę menanti rusų pasakos Vasilisa irgi yra būtent „Karalaitė“). Be to, kadangi *karalaitė* ir *karaliūnė* yra sinonimai ^{LKŽ5, 258, 260}, tai ar tik ne ta pati pasakų karalaitė Aušrinė bus ir L. A. Jucevičiaus aprašyta deivė Karaliūnė. Pasak jo, „šiuo vardu mūsų žmonės vadina būtybę, valdančią dangaus šviesulius. Tai esanti jauna mergina, neregėtai graži, jos galvą dabinanti saulė, ji nešiojanti žvaigždžių prisagstyta apsiausta, susegtą ant peties tam tikra sege su mėnuliu vidury. Jos šypsena – tai ryto aušra, ašaros – tai deimantai“ ^{LM1, 172; JcvR, 78–79}. Šią Karaliūnę esant Aušrinę neabejoja M. Gimbutienė ^{LM3, 213}, P. Dundulienė ^{DndK, 48; DndPL, 139}. Išties, plg. mįslių „panelės“ pabertus rastos perlus vietoj Karaliūnės deimantų; taip pat verta dėmesio kitos pasakos (ATU 550) *pana ant marių – saulė kaktoj, o mėnuo pakaušij*, kuri taip *verkė, kad jos deimanto ašaros byrėjo kaip žirniai* ^{BsLP14, 313, 315: Nr. 154}. Reikia pasakyti, kad apsisiautusi dangų simbolizuojančiu mėlynu apsiaustu su žvaigždėmis, ant peties prisegtu žvaigžde (o gal ir mėnuliu?), lietuvių tradicinėje skulptūroje vaizduojama Mergelė Marija ^{UrbM1, 29–31; UrbM2, 299–307} „dangaus karalienė“ ir „marių žvaigždė“, suėmusi savin, be kita ko, ir deivės Aušrinės įvaizdį (žr. toliau).

Taigi Aušrinė – dangiškoji gražuolė, Mėnulio meilužė, Saulės konkurentė, nors kartu gal ir Saulės tarnaitė (prakuria jai ugnį, kloja patalą, renka vietą), ir net Saulės dukra ^(BIR1, 30–31), galbūt gražiai dainuojanti. M. Gimbutienės duomenimis, žemėje „pirmą kartą besibučiuojančius sužadėtinius turėjo matyti Aušrinė“, todėl ji esanti „meilės deivė“ ^{GmbB, 165; GmbBM8, 34; GmbDD, 111}, tuo primenanti antikines Afroditę bei Venerą. Todėl ir žemės berneliui

ji yra archetipinis mylimosios bei trokštamos nuotakos provaizdis, kaip kad E. Gizevijaus apie 1840 m. girdėtoje ir perpasakotoje lietuvininkų dainoje: „vargšas bernelis, neturįs namų nei turto, žirgo nei žemės, nesiskundžia ir neniurna: mėnuo jam tėvelis, saulutė močiutė, tvirti žalieji ažuolai broleliai, šviesios žvaigždelės seselės. Vieno tik jis pavydėtų turtingiems berneliams: mergelės. Betgi ir tos esama, jis atranda ją, o ši ištikimai atsilygina už meilę: tai Aušrinė!“ (nors kiek vėliau Gizevijaus pateiktoje atitinkamoje dainoje užtinkame ne Aušrinę, o Aušrą) ^{LTVN, 91, (184–185)}. Kitąsyk dainoje gali būti *Aukštam danguj aušrinėlė – / Tai mano sesulė*, o ne mergelė (mergelė tąsyk – *Prie šalelės šveitri šoblia*) ^{SbAED, 141: Nr. 74}.

Papildomais duomenimis bei argumentais Greimo rekonstrukcijas parėmė N. Vėlius ^{VIVA, 118, 119–122, 127}. Sulig struktūralistine N. Vėliaus interpretacija, Aušrinė yra dangiškas binarinių opozicijų mediatorius: „Danguje priešpriešą *naktis–diena* atitinka *mėnulis–saulė*, nes mėnulis šviečia naktį, o saulė – dieną. Vidurinysis šios priešpriešos narys, be abejo, yra Venera – Vakarinė ir Aušrinė, kuri vakare pirmiausia pasirodo, o ryte vėliausiai prapuola, tarsi sujungia naktį su diena, mėnulį su saule“ ^{VIBP, 37}. Nors Aušrinė, kaip matėme, iš tikrųjų ne sujungia, bet išskiria Saulę ir Mėnulį, tokia interpretacija vis dėlto iš esmės neprieštarauja Aušrinės, kaip Saulės ir Mėnulio tarpusavio santykių dalyvės, mitologijai ir, be to, įgalina šią teoriškai apibendrinti bei abstrahuoti.

I. Kraševskis 1847 m. bene pirmasis yra iškėlęs astronominę Aušrinės santykių su Mėnuliu ir Saule interpretaciją: „Gal dėl to, kad ji pasirodo dar prieš saulę, kad būna danguje kartu su mėnuliu, ji davė pagrindą išlikusiam religinėje giesmėje padavimui [...] apie Aušrinės vestuves, į kurias įsiveržęs Perkūnas trenkia žalia ažuolą ir iš jo ištrykšta kraujas“ ^{LMI, 193} (2-oji iš minėtų Rėzos rinkinio dainų). P. Dundulienė astronominę interpretaciją pritaikė mėnulio perskėlimo pusiau vaizdinui (1-oji iš minėtų dainų) ir esmingai pagrindė jį tautosaka: „Paprastai šitaip būna tuo metu, kai Mėnulis leidžiasi, o Saulė teka. Liaudyje sakoma, kad tada Saulė sugavo Mėnulį, myluojantį Aušrinę, ir už tai jį nudaužė. Tas laikas vadinamas *padaužais*“ ^{DndPL, 130}. „Apie Druskininkus aiškinama, kad Saulė supykusi ant Mėnulio už neištikimybę, pagriebusi kardą ir perkirtusi jam veidą“ ^{DndK, 73}. Autorės duomenimis, „Seirijų parapijoje, Monkūnėlių k., kai, Saulei tekant, Mėnulis leidžiasi, sakoma: *Šįryt Saulutė Mėnulį nudaužė už tai, kad jis meilės ryšiais suartėjo su Aušrine*“ ^{DndPL, 129}. „*Padaužų* terminas ir jo identiškas supratimas išliko Perlojos, Matuizų (Varėnos r.), Daugų (Alytaus r.) ir kitose Dzūkijos vietose. Ypač įdomių žinių randame Marcinkonių apylinkėse. Kai Mėnulis leidžiasi, o Saulė

teka, sakoma, kad *Saulė sugauna Mėnulį su Aušrine* ir įvyksta *padaužai*. Saulė jį apdaužanti, dėl to Mėnulis pasislepiąs. Gervėčių apyl. sakoma: *Saulė pagauna mėnulį* arba: *Saulė užtinka Mėnulį su Aušrine*“ ^{DndPL, 130; (DndK, 72–73)}. Panašiai iki pastarųjų laikų, J. Vaiškūno duomenimis, sakoma, jog Saulė Mėnulį *daužo, atdaužia, atkerta, atima, dalina, pagauna, pagriebia, užgriebia, užtinka, užkabina, pamato* ir t.t. ^{VskML, 161; VskDŠG, 13–14}; pavyzdžiui, Griškabūdžio apylinkėse (Šakių r.), užrašyta: *Tada delčia, kai Saulė matosi su Mėnuliu. Kada Saulė teka, Mėnulis da būna nenusileidęs. Kada Saulė pagriebia Mėnulį, tai nuo tos valandos prasideda delčia* ^{VskDŠG, 13} ir pan.

Pateikėjos iš Kražių teigimu apie Aušrinę, *Sulig Mienuliu lakstydava ana i tap i tap* ^{VskŽK, 335}. P. Dundulienės apibendrinimu, „Aušrinės ir Vakarinės pasirodymas iš ryto ir vakare sudarė pagrindą liaudies vaizdiniuose jungti jas su Saule ir Mėnuliu. Šios planetos padėtis ir kelias dažnai siejamas su Mėnuliu, todėl lietuvių liaudis sakydavo, kad Aušrinė ir Vakarinė – Mėnulio žvaigždės. Jos einančios priešais Mėnulį ir rodančios jam kelią. Kai nėra danguje Mėnulio, Aušrinė ir Vakarinė eina Mėnulio keliu (Zodiaku). Vakarinė dar buvo vadinama Žvėrine žvaigžde, nes, jai šviečiant, esą žvėrys išeiną iš savo guolių į medžioklę“, pagaliau „Vakarų Lietuvoje ji kartais buvo vadinama Geležine dėl savo blizgėjimo“

^{DndK, 47–48; DndPL, 139; (VskLŽŽ, 37)}

Jau pastaraisiais laikais pateikėja iš Griškabūdžio Vakarinę pavadino *Laimės žvaigždute* ir paaiškino: *...labai aš jaučiuosi laiminga, kai aš tą žvaigždutę pamatau... kažkas tai yra ypatingo ta Vakarinė žvaigždutė* ^{VskDŠG, 20}. O štai Girkalninių k. Vievio apylinkėse užrašytame užkalbėjime (sakomame pamačius jauną mėnulį) Aušrinės prašoma palaiminimo: *Jaunas mėnuo, Aušros (aukso) žvaigžde, palaimink mano gyvenimą* ^{DvILU, 246: Nr. 389}.

Aušrinė – skaisti, ryški žvaigždė (Valkininkai, Varėnos r.) ^{LKŽ20, 1021}, be to, *Aušrinė už kitas žvaigždes didesnė* (Kupiškis) ^{LKŽ1, 513}; Griškabūdžio apylinkėse ji „apibūdinama kaip *didelė, didesnė, stambesnė, labai didelė, didžiausia, šviesi* arba *šviesesnė už kitas*“; panašiai „sakoma, kad Vakarinė yra *aiški* ir nejuda, nemirga kaip kitos žvaigždės“ ^{VskDŠG, 20}; Kražių apylinkėse apie Aušrinę ir Vakarinę sakoma, kad jos ne tik šviesesnės, bet ir *mažiau mirksėdavo, baltesnės tokios* ^{VskŽK, 333}. *Vakarinė spind už visas kitas žvaigždes šviesiausiai* (F. Kuršaičio žodynas) ^{LKŽ17, 996}. Todėl nenuostabu, kad dar ne taip seniai žmonės, būdavo, *Pagal žvaigždes žino valandas – jau vakarinė žvaigždė, jau rytinė* (Panemunis, Rokiškio r.); *Žvaigždėlė sekdamo rytinę – laikrodžio nebuvo* (Kupreliškis, Biržų r.); bet svarbiausia, kad Aušrinė žvaigždė pranašavo aušrą, rytą: *Va, jau žvaigždė (aušrinė) užšvietė, jau auš* (Pivašiūnai,

Alytaus r.) LKŽ20, 1021· Griškabūdžio apylinkėse, pasak J. Vaiškūno, „pagal ją, kai nebuvo laikrodžių, orientuotasi laike: Aušrinei patekėjus, *jau rytas; jau netoli rytas; rytas greit jau bus; rytas bus; kai Aušrinė teka, tai 4 val. ryto*. Jai pasirodžius: *keldavosi, eidavo į pirtį linų kult, linų minti*“; N. Savickienė iš Viliūšių k. papasakojo: *Kai keldavo be laikrodžių, tai jau gaidgystė. Tai keldavo ir žiūrėdavo į Aušrinę žvaigždę. Kada Aušrinė matyt, jau laikas kelt; žinoma, Vasarą tai nereikia, nes jau vasarą trumpa naktis. Žiemą, tai tada jau žiūrėdavo, kai naktys ilgos; tai-gi Pažiūri, kiek aukštumo Aušrinė... Sakydavo, sieksnis, o, aukštumo jau sieksnis – tai jau laikas kelt. O, jau tik lig žemės sieksnis yra. Iki žemės, kol Aušrinė prieš rytą nusileidžia, prieš švitimą jinai nusileidžia. Kol Aušrinė nusileis, tai dar daug, gali daug ką nuveikt. Daugiausia tai gruodį, tai labai stebėdavo, lapkritį tai ne taip* VSKDŠG, 20, 26: Nr. 17· Ir Kražių apylinkėse „Pamatę Aušrinę, jau keldavosi, nes po jos pasirodymo netrukus jau žara jemas. Bernai tokiu metu dumdavo iš panų, nes prieš saulės tekėjimą jau reikėdavo išeiti į laukus ir pradėti dalgi kalti. Pagal Aušrinę mokėta ir kelią susirasti: *Rytmetinė žvaigždė mane nuvedavo puikiai prie karvių. Jeigu jinai matyt dangų, niekada nenuklysdavau nuo tako. [Karvių] aptvaras buvo į šiaurės rykmečius. Tai aš jau nenuklysdavau*“ VSKŽK, 334· Čia galima prisiminti ir Strazdą: *Pasvydo, pasvydo, / Aušros žvaigždė pasvydo, pasvydo, / Ir gaidelis pragydo, pragydo* SIZR, 19, 52· J. Balio apibendrinimu, „Pagal Aušrinę seniau mūsų ūkininkai pradėdavo ir baigėdavo darbo dieną: kai Aušrinė užteka, tuoj bus diena, jau laikas keltis, o Vakarinei nusileidus, laikas eiti gulti. Kai užteka Vakarinė prieš šventą dieną, nebegalima daugiau dirbti, nes jau šventa“ BIR2, 27; BILTS2, 51; BITD, 15· Aušrinei patekėjus, darbus pradėdavo ir baltarusiai БМ, 183· Antai Polesėje XX a. pradžioje užrašyta: *Зарница, это мая вельми ясная зорка, што свеціць раненько перэдаднем. Яна будзіць людзей і заве іх на работу* „Aušrinė – tai ta labai ryški žvaigždė, švytinti anksti prieš dieną. Ji budina žmones ir šaukia juos į darbą“; savo ruožtu *Вечарніца – вячэрняя зорка, каторую Бог пасылае агледзець землю, пакуль наступіць цемьнь нocy* „Vakarinė – vakarinė žvaigždė, kurią Dievas siunčia apžvelgti žemę, prieš stojant nakties tamsai“ СРЖПЗ, 31: Nr. 24, 25· Paminėtinas šiuo atžvilgiu prūsiškasis Aušrinės žvaigždės pavadinimas *deynayno* < **deinainā* „rytinė“ < *deinā* „diena“, nes jos pasirodymas žymėjo prasidedant dieną (plg. lie. *diēnyti, dienoti* „aušti, švisti“) ТРПЯ1, 318; МЗРКЕЖ1, 188· lietuviškai vardas skambėtų **dienainā* (žvaigždė).

Vakarinė kartais dar vadinta *Šabasine* arba *Šabine* žvaigžde. Štai V. Bakučio apie Raseinius 1888 m. užrašytas pasakojimas: *Yra Vakarinė žvaigždė, kuri po saulės*

nusileidimo baltai šviečia, žiba. Nu, tai sako seniejai, kad ta žvaigždė yra šabasinė, yra ana esanti žydu, bo žydai švenčia subatą par dieną, ligi kolei ant vakaro pamato jau tą žvaigždę. O kada jau pamato, tada atšvenčia. Teipo, sako, ir po smerčio, sako, visiems žydams kitioniškos šviesos anims nebus, kaip tiktai ta žvaigždė žibės par amžius

DVPSO, 163: Nr. 44; (LKŽ14, 388)· O apie Griškabūdį ligi pastarųjų laikų „pasakojama, kad Vakarinę labai garbinę žydai. Šabinei pasirodžius, žydai nieko nebedirbdavo, uždarydavo parduotuves, švėsdavo: *Šabinė žvaigždė pirmoji vakaro žvaigždė, Vakarų žvaigždė. Kai šeštadienį Šabinė pasirodydavo, žydas jau nebedirbdavo*; J. Vaiškūno nuomone, „galima įtarti, kad po ‘žydo’ stereotipu slypi ir lietuvių pagoniškas paprotys, pasirodžius Vakarinei, mesti visus darbus. L. Grigas iš Gailinių k. prisiminė, kaip vienas senukas, pasirodžius Vakarinei žvaigždei, sakydavo: *Baikit darbus, jau vakaras*“ VSKDŠG, 20, (26–27: Nr. 19)·

Su Aušrine kartais minimas jos Tarnaitis. Pagal jų-dviejų tarpusavo santykį spėjami būsiami metai, kaip štai V. Bakučio 1888 m. užrašytame pasakojime: *Aušros žvaigždė – kuri pirm saulės spindulio užteka. Ir tą seniejai labai daboja, bo ana visados, ta žvaigždė, užteka su savo tarnaičiu. O jei tarnaitis pirmiau užteka anos ir eina sau užtekėjęs pirmiau tos žvaigždės, nu, tai seniejai gaspadoriai sako: „O tai bus geri metai jau!“ Gaspadorius turės eiti paskui šeimynos savo (ieškos jos samdyti, brangi bus). Ale kad pamato pirmiau Aušrinę, o paskui Tarnaitį einant, tada džiaugias visi gaspadoriai: „Nu, tai garbė Dievui, jau tiktai šeimyna turės ir mums pasiklonioti, ne vis mes jims kloniosmės!“* DVPSO, 163: Nr. 44; (VIVA, 119, 128; DndK, 49)· J. Balio žodžiais, „Aušrinė esanti ne viena, o su tarnu. Tai kita šviesi žvaigždėlė, netoli Aušrinės. Kartais pirma einanti pati Aušrinė, kartais – tarnas. *Jeji pati aušrinė eina pirma, tai bus blogi metai: tarnai seks paskui gaspadorius ir prašys, kad tik priimtų, bus ir už mažą algą. Jeji pirma eina tarnas, o pati Aušrinė paskui, tai bus geri metai: gaspadoriai eis paskui tarnus, mokės geras algas, kad tik būtų* (Girkalnis). Pagaliau ir Aušrinė tapo sukrikščioninta: ji atsiradusi Kristui gimus ir rodžiusi kelią Trims Karaliams arba ji reiškianti Mariją, paimtą į dangų“ BIR2, 27–28; BILTS2, 51; BITD, 15· Dar pastaraisiais laikais Kražių apylinkėse J. Vaiškūno užrašyta, jog „Vakarinė pasirodanti ne viena, o su savo palydovu. Tas palydovas – tai tokia maža žvaigždikė šalia jos būdavo. *Mažytė mažytė, mažesnė negu kad paprastos žvaigždės ant dangaus yr*“; savo ruožtu, jei *didžiuoji žvaigždė ein [pirma mažosios], tai puons turies an darbininku viršu; kada ana pirma ein, biedniuoks genas* VSKŽK, 334–335· A. J. Greimas Tarnaitį laiko Aušrinės karvių [= žvaigždžių?] piemeniu, kasryt genančiu jas „per mares (dangų) į ganyklas“ GmmTAB, 139·

M. Gimbutienės įsitikinimu, jis atitinka latvių aušrinės žvaigždės vyriškos lyties personifikaciją Auseklj^{GmbB, 165; GmbBM8, 35; GmbDD, 112}. P. Dundulienės nuomone, Aušrinės Tarnaitis esąs Merkurijus^{DndK, 49}. Tokią galimybę spėja ir J. Vaiškūnas^{VskLŽŽ, 38}.

Tame pačiame V. Bakučio užrašytame pasakojime toliau sakoma: *Nu, o kurį metų nepasirodo Aušrinė žvaigždė ir nepateka, nu, tai seniejai sako: „Kada ana jau leidosi į vakarus už vandenų didelių, taip ten yra baisios didelės raganos pri tų vandenų marės ir tyko su savo maišu tą žvaigždę Aušrinę pagauti ing savo maišą. O kad kuriai raganai pasiveda pagauti besileidžiant į mares, taip ta ragana tą Aušrinę žvaigždę laikanti pas savęs tame maiše cielus metus. O kada jau ištrūksta panevalia iš to maišo, tada vėlei sau pateka ir iš naujo eina savo keliu“*^{DvPSO, 163–164: Nr. 44; (DndPL, 140)}. Pasak J. Vaiškūno, „taip seniau turėjo būti aiškinamas Aušrinės dingimas iš rytinio dangaus beveik šeštadaliui metų“; jis pateikia ir pastaraisiais laikais Griškabūdžio apylinkėse užrašytą to pat pirminio mito liekaną: *Man rodos, kad raganos buvę pagrobę Aušrinę, nes ji buvo graži. Nežinau, kaip pagrobė, ale ji ištrūko iš tų laumių... ne iš laumių, o iš raganų. Ištrūko ir pakilo į dangų. Ir mums šviečia ištrūkusi*^{VskDŠG, 20, 26: Nr. 18}.

Viena iš pagrindinių lietuvių Aušrinės krikščioniškųjų transformacijų, kaip jau buvo užsiminta, yra Marija, suėmusi daugelio lietuvių moteriškųjų deivių įvaizdžius, šiuo atveju – būtent Mergelė Marija arba Marija, paimta į dangų^{BITD, 15; GmbB, 165; GmbBM8, 34; GmbDD, 111}. Pvz.: *Kaip išpuolei iš dangaus, tu gražyji aušros žvaizde* („Clavis Germanico-Lithvana“, 1673–1701 m.); *Aš pradėjau giedoti: sveika, aušros žvaizdė šviesi* (Žadikiai, Mažeikių r.)^{LKŽ20, 1034}. Griškabūdžio apylinkėse iki šiol „sakoma, kad Aušrinė tapo prilyginta Marijai, nes buvo giedama *Sveika, Aušros žvaizdė šviesi“*^{VskDŠG, 20}; panašiai Kražių apylinkėse^{VskŽK, 334} ir kitur. Strazdo žodžiais: *O Maria! / Auszras žwayzdi wadinta*^{SitzG, 54}. Į tai ypač dėmesį atkreipė R. Brūzgienė: „Apskritai šv. Mergelės apdainavimui giesmėse skiriami patys poetiškiausi posmai. Jai *ant galvos gražiausia uždėta žibanti karūna žvaigždėta*, jos rūbai raudoni, *auksu perlais išdabinti* [...]; ji *už saulę gražesnę ir už mėnesį szviesesnė; skaisti, graži aprėdyta, / Mėnesiui pilnam lyginta*. Beje, ar tai, kad grožio superlatyvą čia išreiškia mėnuo, nėra užuomina į jo ‘tikimą’ Aušrinei, kitaip sakant, ar tai nėra Mėnulio ir Aušrinės mitinių vestuvių atspindys? Juoba rasime strofų, tiesiogiai rodančių mitinę situaciją, kai Mėnulis užmiršta patekėti, užsižiūrėjęs į Saulės dukrą (kitame variante – į gražesnę mergelę, sukeliančią Saulei pavydą): *Temsta saulė nuo szviesybės, / Prieš Tavo, Pana, gražybes, / Temdin žvaigždės veidą*

savo, / Kad netur szviesybės Tavo. / Saulės rūbais aprėdyta, / Karuna žvaigždėmis pinta, / Mėnuo puikus galvą savo / Pametė po kojų Tavo“^{BrzgKG, 29; (BrzgML, 23)}. Plg. ir liaudiškas rytines maldas, primenančias užkalbėjimus, kuriose senieji mitiniai Aušrinės vaizdiniai nebeatskiriamai sumišę su krikščioniškaisiais Mergelės Marijos: *Aušta dienele, dungun zarelė, sedzi panelė un auksa krėslelia, turi vaikelį in grynų keleliu...; o ypač: Austrinė žvaigždėle, šviesybė dėl smerties užlaikyta, kuri Poną Jazų pienu valgydino. Nuok Adomo prasdėjo smertis vajavotis. Sėdi Panelė Švenčiausia un aukselio krėslo... kas šią maldele atkalbės ing trimi kartami, nei ugnelėj nedegs, vandenėly neskęs, nogla smertimi nemirs, nor an žemės numirs – danguj karaliaus an amžių amžinujų. Amen*^{TD4, 183: Nr. 469, 470; (DndK, 50)}. (Plg. aukščiau mįslę *Aušta dienele, danguj raselė, sėdi panelė ant aukso krėslelio* ir kt.) Be kita ko, šie krikščioniškose giesmėse pasirodantys senieji Aušrinės įvaizdžiai savo ruožtu patvirtina tiek kai kuriuos abejotus turimus apie ją duomenis, tiek atitinkamas teorines rekonstrukcijas. Savo ruožtu, L. H. Grejaus manymu, saulėleidį menančiuose liaudies dainų vaizdiniuose pasitaikanti „Marija turbūt yra [...] krikščioniškasis Veneros, kaip Vakarinės, pakaitalas“^{LM2, 136}. Ar tik ne todėl deivė Aušrinė ir nepateko į istorinius šaltinius, kad jau buvo „prisidengusi“ Marijos veidu?

Žinoma, kitąsyk „aušros žvaigždės“ paminėjimai lietuvių autorių krikščioniškuose tekstuose gali būti ir visai nesusiję su ikikrikščioniškąja religija, kaip kad Daukšos „Postilėje“ (1599 m.): *Noprosnai [veltui] būtų užgimęs [Kristus] ant to pasaulio, jei vėl dvasioje mūsų kaip aušros žvaigždė neužtekėtų*^{LKŽ20, 1034} (plg. 2 Pt 1.19; Apr 2.28; 22.16). Nors vis dėlto, kadangi Aušrinė pranašauja aušrą, tai ir tokiuose krikščioniškuose įvaizdžiuose galima įtarti „ištirpus“ visiškai neprieštaraujančias jiems atitinkamas lietuvių Aušrinės ypatybes.

J. Balio duomenimis, „Kartais Vakarinė pasirodanti su šluotele ar uodega, tai reiškia pavojų, karą ar badą, mirsią daug žmonių: *Šluos jau dabar žmones* (Žemaitija)“^{BITD, 15}; antai *Prieš pasaulinį karą [Pirmąjį] buvo vakarinė žvaigždė su rykšte* (Žygaičiai, Tauragės r.)^{LKŽ11, 610}; tačiau čia Aušrinė rasi bus supainiota su kometa.²

Vardo etimologija. Vardas *Aušrinė* visiškai skaidrus – tai būdvardis, padarytas iš žodžio *aušrà* su priešaga *-inis, -ė* ir žymintis būtent *aušrinę žvaigždę*^{SmSEJL, 36; (ZnkLKI2, 91)}; plg. *Aušros žvaigždė (žvaizdė)*^{LKŽ1, 513}; lygiai taip pat *Vakar-inė (žvaigždė)* padaryta iš žodžio *vakaras* (bene pirmasis iš mokslininkų tai aiškiai pasakė A. Šleicheris^{LM1, 231}). I. Kraševskio teigimu, nežinia kuo grįstu, Aušrinė ir Vakarinė esą seniau vadinta *Auszta*^{LM1, 208}, t.y. *Auštà*.

Vardynas. Iš vietų, susijusių su Aušrine bei Aušrinės kultu, bene reikšmingiausias yra *Aušrinės kalnas*, *Aušrinkalnis* ar stačiai *Aušrinė* ties Kaltinėnais, Šilalės r., ant kurio garbinta deivė Aušrinė; juoba kad apie jį užrašyta keletas iškalbingų pasakojimų, iš kurių pirmasis (užr. 1973 m.) tiesiog kartoja vienos iš pradžioje pateiktų Rėzos dainų vaizdinius, tuo darsyk iš pagrindų patvirtindamas jų autentiškumą (taip pat minėtą Aušrinės palaiminimą ir kt.): *Un to kalna senų senovėj žmonys melsdavos, Aušrinei aukas degydava, iš jos laimės prašydava. Kai pradėdava aušti, čia nusileisdava Aušrini žvaigždė i palaimindava maldininkus. Ji buvo didelia graži. I pamati jin Mėnesis, i pradėji kas rykmetį žiūrėti i anun. O patekėjus Sauli pamati Mėnesį bemylūjint Aušrinę. Ka parpyka, kam jos pats užmirša sava pačią i svetimai meilinas, i pasiunti Perkūną. Tas ka trinki mėnesiū par galvą i paverti i delčią. Tap i pasibengi nalaiminga anų meili. Vistyk Aušrini aplunka tan mūsų kalnq, apšvyt jin, ka malonu žiūrėti* DVVtND, 175; (VVtŠŽ, 395–396; VVtA, 40); ir *Kad kas unksti, da pryš aušrą, atsikeldava, pamatydava visq tun kalnq apšvystą* VVtŠŽ, 396. Kitame panašaus pobūdžio pasakojime, užrašytame 1975 m., *švintės rykmetį, da saulei nepatekėjus, balta pasirėdžiusias jaunas mergikes susedava unt Didžiosias Aušrines i šokdamas, dainiūdama sutikdava tekunčią saulę* DVVtND, 176; VVtŠŽ, 396; VVtA, 40. O 1995 m. dar: *Aušrinkalnis iš tų dievų tikėjima, sakė, kad Saulės tekančios ieškodava ten ir palika Aušrakalnis...* VVtŠŽ, 396 (taigi Aušrinė čia maišoma su Aušra). Ryšium su Aušrine ir jos Tarnaičiu įdomu tai, kad rytinė ir šiaurinė kalvagūbrio dalys vadinamos atitinkamai Didžiąja ir Mažąja Aušrine arba – Aušrine ir Aušrinuku VVtŠŽ, 395.

Esama ir dviejų kaimų, vardu *Aušrinė*, vieno Raseinių, kito Varėnos r. LATŽ, 18; VtŽ, 34; (VVtŠŽ, 396) (prie pastarojo minimos senovės kapavietės, galbūt ritualinės paskirties akmenų krūsnys ŠnLS, 173); dar žinoma dauba *Aušrindaubė* Žygaičiuose, Tauragės r., ir krūmai, pelkė *Aušrinė*, *Aušrinės pelkės* ties Žarėnais, Telšių r. LVŽI, 241.

Senesniuose šaltiniuose paliudytų asmenvardžių nei pavardžių nėra, šiuolaikinis moters vardas *Aušrinė* – naujas LVK, 67, (36).

LITERATŪRA: BIR2, 27–28; GrmTAB, 113–184; GmbB, 165; GmbBM8, 34–35; GmbDD, 111–112; DndK, 47–50; DndPL, 138–142; BrsnRŽ, 63 = ME2, 273.

NUORODOS:

1. RAZAUSKAS, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: ŽVAIGŽDĖ. Iš: *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 6, p. 6–19.
2. RAZAUSKAS, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: METEORAS ir KOMETA. Iš: *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 2, p. 8–11.

SANTRUMPOS:

- BILKŠ = Jonas Balys. Lietuvių kalendorinės šventės: Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai. Vilnius: Mintis, 1993.
- BILTS1–2 = Jonas Balys. Lietuvių tautosakos skaitymai, I–II. Tübingen: Patria, 1948.
- BIR1–5 = Jonas Balys. Raštai, I–V. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.
- BISLK = Suvalkiečių liaudies kūryba Amerikoje: Antologija / Surinko ir suredagavo Jonas Balys. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1989.
- BITD = Jonas Balys. Tautosaka apie dangų. Sodus, Michigan: J. J. Bachunas, 1954.
- BrsnRŽ = Gintaras Beresnevičius. Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas. Vilnius: Aidai, 2001.
- BrzgKG = Rūta Brūzgienė. Kantičkinų giesmių liaudiškumas // *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5.
- BrzgML = Rūta Brūzgienė. Muzika XIX a. Lietuvoje // *Naujoji Romuva*, 1998, Nr. 3 (523).
- BsLP11–4 = Lietuviškos pasakos įvairios / Surinko Jonas Basanavičius, I–IV. Vilnius: Vaga, 1993–1998.
- BsOD2 = Ožkabalių dainos / Surinko Jonas Basanavičius, II. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- DndK = Pranė Dundulienė. Lietuvių liaudies kosmologija. Vilnius: Mokslas, 1988.
- DndMR = Pranė Dundulienė. Senovės lietuvių mitologija ir religija. Vilnius: Mokslas, 1990.
- DndPL = Pranė Dundulienė. Pagonybė Lietuvoje: Moteriškosios dievybės. Vilnius: Mintis, 1989.
- Dvn68 = Dieveniškės. Vilnius: Vaga, 1968.
- DvPSO = Pasakos, sakmės, oracijos / Surinko Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Vilnius: Vaga, 1973.
- DVtLU = Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės / Parengė Daiva Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- DVVtND = Daiva Vaitkevičienė, Vykintas Vaitkevičius. Naujojo Daugėlišio padavimai // *Tautosakos darbai*, V (XII). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- GmbB = Marija Gimbutienė. Baltai priešistoriniais laikais: Etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija. Vilnius: Mokslas, 1985.
- GmbBM8 = Marija Gimbutienė. Baltų mitologija 8 // *Mokslas ir gyvenimas*, 1989, Nr. 8.
- GmbDD = Marija Gimbutienė. Senovės lietuvių deivės ir dievai. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.
- GrgLLM = Menu mįslių keturgyslė: Lietuvių liaudies mįslės / Paruošė K. Grigas. Vilnius: Vaga, 1970.
- GrmTAB = Algirdas Julius Greimas. Tautos atminties beiėskant; Apie dievus ir žmones. Vilnius: Mokslas–Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990.
- HdrMDL = Jean Haudry. Le mariage du dieu Lune // *Baltistica*, XXXVI(1). Vilniaus universiteto leidykla, 2002.
- KlvD = Prūsijos Lietuvių dainos / Surinko ir pridėdamas anas per Rėzą, Nesselmann'ą, Dr. Sauerwein'ą bei kitus rinktas arba sutaisytas dainas išleido savo paties kašta Vilius Kalvaitis. Tilžėje, 1905; Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- LATŽ = Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II. Vilnius: mintis, 1976.
- LKŽ1–20 = Lietuvių kalbos žodynas, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- LM1 = Lietuvių mitologija / Sudarė Norbertas Vėlius, I. Vilnius: Mintis, 1995.
- LM3 = Lietuvių mitologija / Sudarė Norbertas Vėlius ir Gintaras Beresnevičius, III. Vilnius: Mintis, 2004.
- LPP1 = Lietuvių patarlės ir priežodžiai, I / Parengė Kazys Grigas ir kiti. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- LrkP = Nijolė Laurinkienė. Senovės lietuvių dievas Perkūnas kalboje,

- tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- LTR = Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas (nurodoma rankraščio numeris).
- LTs1 = Lietuvių tautosaka, I: Dainos / Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius, 1962.
- LTs5 = Lietuvių tautosaka, V: Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai / Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LTsR = Lietuvių tautosakos rinktinė / Ats. redaktorius E. Korsakas. Vilnius, 1954.
- Ltvn = Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje / Vertė Vytautas Jurgutis, paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970.
- LVK = Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas. Lietuvių vardų kilmės žodynas / 4-asis papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- LVŽ1 = Lietuvos vietovardžių žodynas, I: A–B. Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- ME2 = Mitologijos enciklopedija, II. Vilnius: Vaga, 1999.
- MŽIDS = A. Mažiulis. Dusetų krašto statyba ir jos papročiai // Gimtasai kraštas, 1937, Nr. 1(13).
- MŽPKEŽ1 = Vytautas Mažiulis. Prūsų kalbos etimologijos žodynas, I. Vilnius: Mokslo–Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1988.
- NmLR = Aukusti Robert Niemi. Lituaniai raštai: Lyginamieji dainų tyrinėjimai / Sudarė ir iš suomių kalbos vertė Stasys Skrodenis. Vilnius: Džiugas, 1996.
- NrbLM = Teodoras Narbutas. Lietuvių tautos istorija, I: Lietuvių mitologija. Vilnius: Mintis, 1998.
- RzD1–2 = Liudvikas Rėza. Lietuvių liaudies dainos, I–II. Vilnius, 1958–1964.
- SbAED = Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė / Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- SlvS2 = Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos / Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas, II. Vilnius, 1959.
- SmSEJL = Wojciech Smoczyński. Słownik etymologiczny języka litewskiego. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007.
- StrzG = Antanas Strazdas. Giesmės svietiškos ir šventos (faksimilinis leidinys). Vilnius: Vaga, 1991.
- StrzR = Antanas Strazdas. Raštai. Vilnius, 1957.
- ŠmLPT7 = Latviešu pasakas un teikas / Pēc Anša Lercha-Puškaiša un citiem avotiem sakopojis ir rediģējis prof. P. Šmits, VII. Rīgā, 1931.
- ŠnLS = Emilis Šneideris. Liškiaivos senovė // Gimtasai kraštas, 1934, Nr. 3–4.
- TD4 = Tautosakos darbai / Spaudai paruošė Dr. J. Balys, IV. Kaunas, 1938.
- UrbM1 = Skaidrė Urbonienė. Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose // Liaudies kultūra, 1998, Nr. 4.
- UrbM2 = Skaidrė Urbonienė. Švč. Mergelės Marijos vaizdavimas tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje // Nuo kulto iki simbolio (Senovės baltų kultūra 6). Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002.
- VIVA = Norbertas Vėlius. Velnias ir Aušrinė // Lietuvos mokslas, 1994, II/1(2).
- VIBP = Norbertas Vėlius. Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai. Vilnius: Mintis, 1983.
- VškDŠG = Jonas Vaiškūnas. Žinios apie dangaus šviesulius Griškabūdžio apylinkėse // Liaudies kultūra, 2009, Nr. 5.
- VškLŽŽ = Jonas Vaiškūnas. Lietuvių liaudies žinios apie žvaigždes // Romuva, 1997, Nr. 3.
- VškML = Jonas Vaiškūnas. The Moon in Lithuanian Folk Tradition // Folklore, 32. Tartu, 2006.
- VškŽK = Jonas Vaiškūnas. Apie žvaigždes Kražių apylinkėse // Kražiai. Vilnius–Kaunas: XXI amžius, 1993.
- VšnsPP = Angelė Vyšniauskaitė. Pagoniškosios pasaulėžiūros atspindžiai kaimo kultūroje // Ilikrikščioniškosios Lietuvos kultūra: Istoriniai ir teoriniai aspektai (Senovės baltų kultūra 2). Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1992.
- VtŽ = Vietovardžių žodynas / Parengė Aldonas Pupkis, Marytė Razmukienė, Rita Miliūnaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- VVtA = Vykintas Vaitkevičius. Alkai: baltų šventviečių studija. Vilnius: Diemedis, 2003.
- VVtŠŽ = Vykintas Vaitkevičius. Senosios Lietuvos šventvietės: Žemaitija. Vilnius: Diemedis, 1998.
- ZnkLKI2 = Zigmantas Zinkevičius. Lietuvių kalbos istorija, I–VI. Vilnius: Mokslo–Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1987.
- АФНРС1 = Народные русские сказки А.Н. Афанасьева / Подготовка текста, предисловие и примечания В.Я. Проппа, I. Москва, 1958.
- БМ = Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік. Мінск: Беларусь, 2004.
- Дл4 = Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, I–IV. Москва, 1982.
- ИвнТпрСЯМ = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. Славянские языковые моделирующие семиотические системы (Древний период). Москва: Наука, 1965.
- КркВГ = А. Киркор. Этнографический взгляд на Виленскую губернию // Этнографический сборник, издаваемый императорским русским географическим обществом, III. Санктпетербург, 1858.
- КрпНЗН = Ю. А. Карпенко. Названия звездного неба. Москва, 1985.
- СржПЗ = А. К. Сержпутоўскі. Прымя і забавоны беларусаў-палешукоў. Мінск: Універсітэцкае, 1998.
- ТпрПЯ1–5 = Владимир Николаевич Топоров. Прусский язык: Словарь, I–V: A–L. Москва: Наука, 1975–1990.
- ХдВЗ = И. Худяков. Великорусские загадки // Этнографический сборник, VI. Санктпетербург, 1864.

From Rough Copies of the Baltic Mythic Imagery:

THE MORNING STAR

Dainius RAZAUSKAS

The article aims at describing the Morning Star (Lith. *Aušrinė*) from the mythological point of view, or, in other words, to present the mythological data on the Morning Star featuring in the historical sources of the Baltic religion and folklore. This article follows the previous ones on the Star, the Meteor and the Comet. The data on the Morning Star is absent from the historical sources of the Baltic religion and mythology, but it is rich in the folklore as of the beginning of the 19th century. As a mythological being, namely a goddess, *Aušrinė* is the illegal lover of the Sun's husband Moon, who was later punished by the thunder-god Perkūnas and divided by him in two (a mythological parallel of the corresponding astronomical phenomenon). As a result, *Aušrinė* plays the role of the goddess of love in the Lithuanian mythology.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius,
el.p. liaudies.kultura@llkc.lt; dainius@liti.lt
Gauta 2011-09-29, įteikta spaudai 2011-12-12